

Rakentamisen taidosta ja taiteesta

Riitta Nikula

Muistomerkki, rakennetun historian ulottuvuuksia.
Toimittaja Marja Terttu Knapas. Museovirasto,
rakennushistorian osasto, Helsinki 1999, 175 s., nid.

Rautaiset rakenteet. Rauta ja teräs suomalaisessa arkkitehtuurissa. Erkki Mäkiö, Lauri Putkonen, Timo Tuomi. Toimittajat Kristiina Paatero, Eija Rauske. Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki 1998, 128 s., nid.

Nyt, kun Tuomiokirkko hehkuu Senaatintorin kruununa restauroinnin puhdistamassa ylväessä kauneudessaan, se pysäyttää monet kaupunkilaiset ihastelemaan Carl Ludvig Engelin arkkitehtuuria yhdessä monikansallisen turistijoukon kanssa. Kirkko on hätkähdyttävän kaunis kaikkina vuoden ja vuorokauden aikoina, yhtä ihana aamun ujossa valossa kuin myrskynmustaa taivasta vasten.

Kysymys kuuluu: miten moni rakennustaiteen ystävä tulee kirkkoa katsellessaan miettineeksi, mitä on Engelin sopusuhtaisten vaaleiden pintojen alla?

Jarkko Sinisalo ja Erkki Mäkiö ovat kirjoittaneet Museoviraston Rakennushistorian osaston julkaisemaan *Muistomerkki*-kirjaan riemastuttavan artikkelin "Aine ja ideaali: havaintoja pylväiden rakentamisesta uusklassismin Helsingissä". Siinä he muistuttavat, että klassisten pylväsjärjestelmien aikaansaaminen merkitsi Engelille "muutakin kuin Vitruviuksesta Vignolaan muotoutuneiden universaalisääntäjien noudattamista. Suunnitelmapiiirustukseen kehitty, teorian kannalta korrekti ratkaisu oli toteutettava rakentamisen teknisten ja aineellisten edellytysten konkreettisissa puitteissa."

Kirjoitus paljastaa ansiokkaasti Engelin "kuvantakaisia" rakenteita. Selkeät sanat, hyvin valitut kuvat ja Mäkiön mehevät piiirustukset tempaavat lukijan 1800-luvun alkupuolen rakennustyömaalle. Rakentamisen taide alkaa kulittaa kämmenpohjia.

Kansanvalistus

Marja Terttu Knapaksen toimittama *Muistomerkki* on sarjassaan kolmas. Rakennushistorian osaston virkamiehet ovat harvaksen julkaisseet tutkimustyönsä helmiä johtajiensa kunniaksi. Tämä nide ilmestyi valtionarkeologi Henrik Liliuksen 60-vuotispäiväksi. Jaakko Pesosen taittama kirja on kaunis ja viisas kansanvalistuksen parhaiden perinteiden mukaan. Se tarjoaa lukijalle enemmän asiaa ja elämyksiä kuin moni viihteelliseksi viritetty suurteos, jollaisten varjoon sen pelkkä kirjatulvassa jäävän.

Muistomerkki pakottaa jokaisen päivittämään tietonsa Suomen arkkitehtuurihistoriasta. Engelin rakennustekniikkaa ei enää voi ohittaa. Ei myöskään sovi olla oppimatta Irma Lounatvuorelta, että Pehr Sundbergin maalaamien Mustion ruukinkartanon ensimmäisen kerroksen seinämaalausten aiheet ovat kotoisin pariisilaisen Hubert Robertin (1733–1808) fantasiamaalausten mukaan tehdystä grafiikasta. Vuosien tutkimustyö Euroopan museoitten valtavissa grafiikkakokoelmissa, Venäjällä ja Ranskan Kansalliskirjastossa on tuottanut herkullisen tarinan. Lounatvuoren tutkielma laajenee suomalaisesta kartanosta 1700-luvun johtavien taiteilijoiden ja hallitsijoiden keskinäisiin suhteisiin, kaivertajien työhön antiikin muistojen levittämisessä. Henrik Gabriel Porthankin vilahtaa Hubert Robertin tarinassa. Kaikki *Muistomerkkin* tutkimukset ja katsaukset perustuvat virkamiesten antaumukselliselle työlle. Aiheet kattavat rakennusperintömme keskiajan kirkoista ja hirsirakentamisen hienouksista teollistumisen kautta Suomenlinnan käyttösuunnitelmaan vastaitsenäistyneessä tasavallassa. Kaikki kirjoitukset ovat konkreettisia tapaustutkimuksia ja juuri siksi myös yleisemmin tärkeitä. Tutkijat kirjoittavat luontevasti tavallisille utelaille, vain joitakin erikoistermejä olisi voinut paikoin selittää. Kirjan tutkimukset ja katsaukset ovat liian anteliaita edes lyhyesti referoitaviksi, tydyn tarjoamaan vihjeitä.

Pentti Pietarilan analyysi keskiaikaisten kirkkojemme julkisivuista jatkaa keskiajan arkkitehtuurin vilkasta uudelleenarviointia. Konservattori vakuuttaa lukijan siitä, että harmaakivikirkkomme oli alun perin tarkoitettu valkoisiksi, että "rapattuina ja kalkattuina säilyneet Pyhtään, Porvoon ja

Pernajan kirkot edustavat mahdollisesti vanhinta perinnettä, vaikka esimerkiksi Pernajan kirkon länsifasadin päätykolmion tiilipinta on otettu esille restauroinnin nimissä vielä niinkin myöhään kuin vuonna 1938".

Marianna Niukkasen raportti Porin kaupungin vanhimpien kerrostumien kaivauksista hahmottelee "puukaupunkia, josta ovat jäljellä vain kivet". Ulla-Riitta Kauppi löytää Haminan ympyräkaupungin rakentamiseen eloisan näkökulman leipurin pojasta insinöörikapteeniksi edenneen Ivan Brantin elämäntarinasta.

Rakennushistorian osaston työ on monipuolista ja yhä useammin myös yhteistyötä muiden tahojen kanssa. Kirjassa edetään teollisuuden rakennusperinnön monista ajankohtaisista kohteista pohtimaan isoa kysymystä siitä, miten taata tuleville polville tuntuma ympäristöihin ja prosesseihin, joita ei enää tarvita. Helinä Koskinen ja Erkki Härö kertovat, että työllisyysrahoilla on toteutettu useita suuria teollisuusmuistomerkkien restaurointihankkeita. Museovirasto on viime kesänä julkaissut opaskirjan rautaruukeista yhdessä Suomen Matkailuliiton kanssa. "Teollisuushistorialliset luontopolut" kutsuvat entisille järvimalmin nostopaikoille ja hiilimiilujen pohjille.

Silkkaa rautaa

Suomen rakennustaiteen museossa oli vuodenvaihteessa painava näyttely "Rautaiset rakenteet", jossa oli valokuvien, piirustusten ja pienoismallien lisäksi paljon alkuperäisiä vanhoja rautarakenteita, fragmentteja jo hävinneistä arkkitehtuurin ja insinööriäidön saavutuksista. Näyttelyn sisällöstä vastannut työryhmä Erkki Mäkiö, Lauri Putkonen ja Timo Tuomi johtivat näyttelyn aikana Helsingissä myös kävelyretkiä eri aikojen rautaisiin kohteisiin ja innostivat ihmisiä huomaamaan rakennustekniikan historian merkityksen rakennetussa ympäristössä.

Näyttely oli menestys, toivottavasti se vakuutti päättäjät rakennustekniikan museon tarpeellisuudesta, instituutiosta, jota arkkitehti Erkki Mäkiö ja pitkään on valmistellut eri tahoilla. Näyttelyn työryhmä teki aiheesta myös kirjan Rautaiset rakenteet, joka yhdessä puu? ja betonirakentamisesta aikaisemmin tehtyjen niteiden kanssa muodostaa erinomaisen kokonaisuuden.

"Ei rakennusta ilman rautaa. Rauta on mukana rakenteissa monessa muodossa ja tehtävässä – naulana, paaluna, palkkina, pilarina, pylväänä, saranana, vetotankona, vesikattona." Kirjoittajat vastaavat monesta näkökulmasta kirjoitetuissa artikkeleissaan hyvin esipuheensa vaatimaan huutoon. Suurimman kirjoitustyön on tehnyt Lauri Putkonen, joka jo tunnetaan teollisuusarkkitehtuurin erikoisasiantuntijana. Hän kirjoittaa tiiviisti ja havainnollisesti raudan valmistuksesta ja jalostuksesta, rakennusinsinööriäidön pioneereista (Endre Lekve ja Jalmar Castrén), raudan käytön innovaatioista kansainvälisessä arkkitehtuurissa, talonrakennuksen arkkitehtuurin ja monumentaalisten ratkaisuiden, majakoista, silloista. Timo Tuomi täydentää suomalaisten pioneerien joukkoa Gustaf Nyströmiä ja Gustaf Edvard Aspia esittelevillä artikkeleilla. Erkki Mäkiö on analysoinut kahdeksan rakennusta vuosien 1837 ja 1974 väliltä purkamalla ne piirustuksissaan niin, että lukija ymmärtää mitä ja miten milloinkin on liitetty yhteen. Mäkiö huomauttaa, että hänen käsivaraiset

leikkausperspektiivipiirroksensa eivät ole missään mittakaavassa, "päähuomio on kiinnitetty havainnollisuuteen, mitä on pidetty keskeisenä myös kuvauskulmia valittaessa". Rakennustekniikan historian konossöörinä Mäkiö tietää, mitä tekee. Kirjan kanssa tulee himo lähteä kohteisiin paikan päälle pohtimaan rakenteiden järjeä ja runoutta. Rakennukset ovat ikäjärjestyksessä Helsingin tuomiokirkko, Finlaysonin vanha tehdas Tampereella, Helsingin kauppahalli, Helsingin yliopiston entinen farmasian laitos, Kaisaniemen kasvihuone, Valassaarten majakka, Turun konservatorio (entinen telakkahalli) ja Marimekon tehdas Herttoniemessä. Ulkoasultaan vaatimaton kirja sisältää paljon enemmän kuin satunnainen vilkaisija arvaa. Asian paljous on helppo omaksua painotuksiltaan vaihtuvien kappaleiden muodossa.

Suomalaiset esimerkit rinnastetaan oivaltavasti kansainväliseen taustaan. Kulttuurihistoria tukee kovan tekniikan tarinaa. Lontoon maailmannäyttelyn 1851 legendaarinen Crystal Palace saa esittelijäkseen Zachris Topeliuksen, joka vieraili hallissa 1862 sen myöhemmässä osoitteessa: "Koko Lontoossa on vain yksi seikka, johon mielestäni voi aivan hurmaantua, ja se on Sydenhamissa oleva kristallipalatsi". Kirjallisuusluettelot auttavat eteenpäin erityiskysymyksissä. Tässäkin kirjassa vain vaikeimmat erikoistermit jarruttavat joskus lukijan etenemistä. Me emme kaikki välttämättä tiedä, millainen on Porin "riippupaartein

kaideansasulokesilta".

Loppuun päästyään Rautaisten rakenteiden lukija on varmasti valmis yhtymään kirjoittajien toivomukseen, että Rakennustekniikan keskus pian toteutuisi. Hanketta on valmisteltu Suomen rakennustaiteen museon ja Museoviraston yhteistyönä ympäristöministeriön ja Rakennustietosäätiön tuella. Se on myös kirjattu viime vuonna opetusministeriön ehdotukseen valtioneuvoston arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston taidehistorian professori.

